

ЦИВІЛІСТИКА

ГАБРІАДЗЕ М. Р.,

кандидат юридичних наук доцент,
доцент кафедри конституційного
міжнародного та приватного права
(Криворізький факультет
Національного університету
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.1+340.11

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.9>**ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Стаття присвячена дослідженню сутності спільної діяльності та її цивільно-правового регулювання з огляду на особливості останнього. У ній розглядаються питання стосовно законодавчих підходів до регулювання спільної діяльності зі створенням та без створення юридичної особи. Визначаються загальні риси як договірного регулювання, так і створення простого товариства, а також дається визначення договору про спільну діяльність як договору, що укладається між суб'єктами цивільно-правових відносин зі спільною метою, для досягнення якої вони беруть на себе зобов'язання спільної діяльності протягом часу і на умовах, що визначаються цим договором. Здійснюється аналіз ознак договору про спільну діяльність та наводиться авторське бачення їх складу та особливостей. Проте наявний механізм законодавчого регулювання питань спільної діяльності доволі далекий від досконалості, адже не враховує цілий ряд важливих для її законодавчого регламентування питань: регулювання договорів спільної діяльності і окремо створення простого товариства; співвідношення засновницьких договорів і договорів про спільну діяльність; визначення ознак договору про спільну діяльність; детальна регламентація питань припинення простого товариства. Спільна діяльність за своєю суттю являє собою спільне господарювання суб'єктів, основане на об'єднанні вкладів учасників, у вигляді простого товариства чи без такого об'єднання на основі договору про спільну діяльність. Метою дослідження є здійснення аналізу основ чинного законодавства України та практики його застосування, а також наукових досліджень питань правового регулювання спільної діяльності та визначення його особливостей з огляду на сучасний стан суспільних відносин у цивільно-правовій сфері. Таким чином, спільна діяльність характеризується вищезазначеними ознаками, до яких слід додати таку важливу ознаку, як започаткування її зі створенням чи без створення юридичної особи (об'єднанням чи не об'єднанням вкладів учасників).

Ключові слова: *спільна діяльність, повне товариство, договір про спільну діяльність, засновницький договір, особливості спільної діяльності.*

Habriadze M. R. Features of civil law regulation of joint activity

The article is devoted to the study of the essence of joint activity and its civil regulation in view of the peculiarities of the latter. It addresses issues of legislative approaches to regulating joint activity with and without the creation of a legal entity. The general features of both contractual regulation and the creation of a simple partnership are defined, and a contract of joint activity is defined as an agreement concluded between the subjects of civil legal relations with the common purpose for the achievement of which they undertake the obligations of the subsidiary activity, for a period of time and under the terms and conditions set out in this Agreement. The characteristics of the joint venture agreement are analyzed and the author's vision of their composition and features is given. The issues of creation of a simple partnership as a preliminary stage of creation of a legal entity are also considered, which should be considered from this point of view in civil law regulation. Attention is drawn to the uncertainties regarding the positioning of joint ventures and founding agreements, which must be resolved by attributing the latter, as a variant of the former, with the relevant legal consequences in the legislation. In addition, the issues of such peculiarities of civil law regulation of joint activities, such as the provision of agreements regulating the issues of termination of a full partnership and the regulation of joint expenses for the members of a full partnership, are raised. Thus, joint activity is characterized by the above-mentioned features, to which should be added such an important feature as starting it with or without the creation of a legal entity (merging or not combining the contributions of participants). As a result, the general list of features of civil law regulation of joint activity is determined and ways of its improvement are given.

Key words: *joint activity, full partnership, agreement on joint activity, founding agreement, features of joint activity.*

Вступ. Спільна діяльність є доволі розповсюдженим механізмом спільного ведення справ та отримання прибутку, де останній отримується як із створенням, так і без створення юридичної особи. При цьому законодавчо визначено наявність двох можливостей такої діяльності: на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників.

Проте наявний механізм законодавчого регулювання питань спільної діяльності доволі далекий від досконалості, адже не враховує цілий ряд важливих для її законодавчого регламентування питань: регулювання договорів спільної діяльності і окремо створення простого товариства; співвідношення засновницьких договорів і договорів про спільну діяльність; визначення ознак договору про спільну діяльність; детальна регламентація питань припинення простого товариства тощо.

Проблематиці правового регулювання питань спільної діяльності та договірної регулювання цього питання присвячені наукові праці таких науковців та юристів-практиків, як О.Є. Блажівська, Ю.А. Дмитрієва, О.С. Гармаш, В.М. Коссає, І.І. Килимник, В.В. Махінчук, Н.Б. Пацурій, О.А. Підпригора, С.Ю. Погуляев, В.В. Резнікова, Р.О. Стефанчук, О.Є. Харитонов, К.В. Шаперенков, Г.В. Юровська, Ю.М. Юркевич, І.О. Ястремська тощо. Крім того, ці питання були предметом досліджень і представників економічної науки, серед яких варто виділити С.М. Кацуру, Л.А. Куришко, В.В. Нонік, Н.О. Рак, Л.В. Торгову, О.В. Хитру та інших.

Постановка завдання. Однак, попри суттєву увагу вчених до питань правового регулювання спільної діяльності, увага дослідників не концентрувалася саме на питаннях особливостей цивільно-правового регулювання спільної діяльності, а переважно обмежувалась загальним дослідженням або дослідженням договірної регулювання цих правовідносин. З огляду на це зазначене питання потребує додаткового наукового аналізу на основі як чинного законодавства, так і наукових та науково-практичних праць.

Метою дослідження є здійснення аналізу основ чинного законодавства України та практики його застосування, а також наукових досліджень питань правового регулювання спільної діяльності та визначення його особливостей з огляду на сучасний стан суспільних відносин у цивільно-правовій сфері.

Результати дослідження. Спільна діяльність за своєю суттю представляє собою спільне господарювання суб'єктів, засноване на об'єднанні вкладів учасників, у вигляді простого товариства чи без такого об'єднання на основі договору про спільну діяльність. Щодо останнього Н. Дутова та Н. Новікова цілком слушно зазначають: «У сучасних умовах ринкової економіки у зв'язку з посиленням інтеграційних процесів та конкуренції спільна діяльність є одним зі способів поліпшення конкурентних позицій господарюючих суб'єктів. Відносини спільної діяльності без створення юридичної особи досить широко розповсюджені в різних сферах. Це зумовлюється, по-перше, тим, що відповідно до умов договору про спільну діяльність учасники об'єднують свої зусилля задля досягнення спільної мети, але водночас залишаються юридично самостійними суб'єктами. Це дає можливість одночасного здійснення спільної і власної господарської діяльності, а також інвестування подальшої діяльності з їхніх доходів» [1, с. 26].

Цивільний кодекс України врегульовує питання спільної діяльності у главі 77 «Спільна діяльність», у статтях якої охоплюються загальні питання спільної діяльності та договір простого товариства [2]. З огляду на це можна виділити два законодавчо визначені підходи до правового регулювання спільної діяльності: зі створенням або без створення юридичної особи [3, с. 128]. Такий підхід вказує на значні відмінності правового регулювання між такими двома законодавчими підходами, у зв'язку з чим варто розглянути їх окремо. Проте спільна діяльність має і ряд загальних рис, які також варто виділити.

Так, до основних загальнопонятійних ознак спільної діяльності можна віднести: 1) наявність спільної для всіх учасників такої діяльності мети; 2) учасники спільної діяльності повинні мати спільну мотивацію, намір діяти разом; 3) поєднання індивідуальних діяльностей (утворення в результаті єдиного цілого). Спільність як особлива якість діяльності породжується таким об'єднанням зусиль її учасників, їхніх дій, за якого між ними виникають взаємозв'язок та взаємозалежність [4, с. 228–229, 245–251]; 4) поділ єдиного процесу діяльності на окремі функціонально пов'язані між собою операції, їх розподіл між учасниками; 5) координація індивідуальних діяльностей учасників; 6) настання для учасників спільної діяльності спільного кінцевого результату. Спільна діяльність і здійснюється для того, аби досягти кінцевого результату (в разі неможливості самостійного його досягнення окремим суб'єктом), або щоб досягти його у коротші проміжки часу, з більшою ефективністю; 7) єдине просторово-часове перебування та функціонування всіх учасників спільної діяльності [3, с. 128]. Слід мати на увазі водночас, що окремі сучасні види спільної діяльності, породжені прискоренням науково-технічного прогресу, можуть мати непостійні та чітко не визначені межі «єдиного простору» [5, с. 19–23]. Таким чином, спільна діяльність характеризується вищезазначеними ознаками, до яких слід додати таку важливу ознаку, як започаткування її зі створенням чи без створення юридичної особи (об'єднанням чи необ'єднанням вкладів учасників).

Переходячи до першого складника правового регулювання, слід зазначити, що правове регулювання укладення договору про спільну діяльність передбачає, що за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові, а спільна діяльність може здійснюватися без об'єднання вкладів учасників (стаття 1130 ЦКУ) [2]. Останнє є важливою ознакою укладення договору про спільну діяльність без створення простого товариства.

Визначення договору про спільну діяльність наводить В.В. Резнікова, яка визначає його з господарсько-правового погляду як договір, який укладається переважно між суб'єктами господарювання зі спільною господарською (комерційною та/або некомерційною) метою, задля досягнення якої вони зобов'язуються спільно діяти протягом певного періоду часу на умовах, визначених цим договором [6, с. 39]. З огляду на цивільно-правовий погляд такий договір, на нашу думку, слід визначити, як договір, що укладається між суб'єктами

цивільно-правових відносин (законодавство не встановлює обмеження складу таких суб'єктів) зі спільною метою, для досягнення якої вони беруть на себе зобов'язання спільної діяльності протягом часу і на умовах, що визначаються цим договором.

Ознаками договору про спільну діяльність, на думку В.В. Резнікової, є: а) особливий предмет договору та його мета; б) можливість поєднання не лише приватних, а й публічних інтересів (передусім держави); в) обмежений суб'єктний склад; г) спеціальне нормативно-правове регулювання; г) ускладнена процедура укладення; д) тривалий характер дії; ж) наявність у змісті договору особливих, властивих тільки йому умов [6, с. 39]. При цьому не з усіма вищеведеними ознаками можна погодитися з цивільно-правового підходу. Перш за все ознака обмеженого складу учасників навряд чи може мати місце з огляду на відсутність таких обмежень у цивільному законодавстві, окрім випадку об'єднання для отримання прибутку, як це передбачено у роз'ясненнях Державної податкової служби України [7]. Також варто зосередити увагу на питанні окремого нормативно-правового регулювання, яке, з одного боку, можна визначити таким з огляду на наявність окремих норм у цивільному законодавстві, а з іншого – договір про спільну діяльність загалом вписується у загальнодоговірне регулювання. Тому більш доцільним вбачається вести мову про наявність цивільно-правових особливостей договору про спільну діяльність.

Не можна оминати увагою і питання співвідношення у спільній діяльності її учасників, зокрема наявність суб'єкта-оператора та суб'єктів-учасників. Кожен учасник спільної діяльності бере участь у розподілі прибутку спільної діяльності, а за умови отримання збитку має покривати відповідну частину збитків.

Відмінності у функціонуванні підприємства-оператора спільної діяльності та підприємств-учасників полягають у такому: 1) підприємство-оператор, на відміну від підприємств-учасників, веде безпосереднє управління спільною діяльністю; 2) підприємство-оператор завжди бере трудову участь у здійсненні спільної діяльності, на відміну від підприємств-учасників, які можуть приймати лише пасивну участь – внесення внесків, передбачених договором; 3) підприємство-оператор організовує відокремлену систему бухгалтерського обліку та звітності спільної діяльності [8, с. 71].

Звичайно, вищевказаний підхід оснований в тому числі на положеннях бухгалтерського обліку, проте його раціональний складник має бути врахований у законодавчому регулюванні спільної діяльності.

Дослідження, проведені цілим рядом науковців, серед яких О.Є. Блажівська [9], Г.В. Юровська [10], Ю.А. Погуляєв [11], В.В. Резнікова [3; 4; 6], К.В. Шаперенков [12], дозволяє зробити висновок, що на законодавчому рівні недостатньо врегульовані питання здійснення спільної діяльності без об'єднання внесків учасників, адже особливий порядок регулювання цивільних відносин Цивільним кодексом визначено тільки для спільної діяльності, яка передбачає об'єднання внесків учасників, як це цілком слушно зазначають Н. Дутова та Н. Новікова [1, с. 28]. Також, як справедливо стверджує В. Махінчук, «незважаючи на всі проблеми та недосконалість законодавства, договір про спільну діяльність на сьогоднішній день є найбільш вживаною та врегульованою формою реалізації спільних проєктів» [13, с. 228].

Відповідно, удосконалення договірної регулювання питань спільної діяльності без об'єднання вкладів потребує подальшого наукового врегулювання з урахуванням вищевикладених зауважень та наукового і практичного підходів, які мають врахувати особливості цього цивільно-правового регулювання.

Переходячи до питання спільної діяльності на основі об'єднання вкладів учасників, слід перш за все зазначити, що у науковому середовищі не має однозначної позиції щодо питання засновницького договору як різновиду договору про спільну діяльність.

Зокрема, Г.В. Юровська з цього приводу зазначає, що засновницькі (установчі) договори є окремим різновидом договорів про спільну діяльність, оскільки вони слугують підставою для створення чи реорганізації юридичних осіб, які не є різновидом договору простого товариства [10, с. 13–15].

З огляду на наведені позиції можна визначити, що найбільш прийнятною та такою, що знаходиться найближче до істини є позиція про те, що засновницький договір є різновидом договору про спільну діяльність, при цьому перший наділений певними специфічними ознаками, які значно відрізняють його від класичного договору спільної діяльності. Але об'єднувчим аспектом цих договорів є спільність дій учасників (засновників) і об'єднання їх майна та первинність договору спільної діяльності, яка визначається через намір спільно діяти, який вже потім реалізується у вигляді спільної діяльності зі створенням чи без створення юридичної особи.

Враховуючи окреслену позицію, можна дійти висновку, що створення простого товариства є попереднім етапом створення юридичної особи, який саме і має розглядатися з такого погляду у цивільно-правовому регулюванні. Наявність же конструкції існування простого товариства без відповідного законодавчого закріплення його як юридичної особи і базування лише на договорі свідчить насамперед про недоопрацювання законодавця у цьому напрямку. Відповідно, цивільно-правове регулювання спільної діяльності має особливістю невизначеність щодо позиціонування договорів про спільну діяльність та засновницьких договорів, що має бути вирішено шляхом віднесення останніх до різновиду перших з відповідними правовими наслідками.

Не можна оминати увагою і питання такого аспекту регулювання створення і діяльності простого товариства, як припинення договірних відносин щодо нього. Так, згідно з ч. 1. ст. 1141 ЦКУ договір простого товариства припиняється у разі: 1) визнання учасника недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників; 2) оголошення учасника банкрутом, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників; 3) смерті фізичної особи – учасника або ліквідації юридичної особи – учасника договору простого товариства, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників або заміщення учасника, який помер (ліквідованої юридичної особи), його спадкоємцями (правонаступниками); 4) відмови учасника від подальшої участі у договорі простого товариства або розірвання договору на вимогу одного з учасників, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників; 5) спливу строку договору простого товариства; 6) виділу частки учасника на вимогу його кредитора, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників; 7) досягнення мети товариства або настання обставин, коли досягнення мети товариства стало неможливим [2].

Наведені підстави начебто повною мірою врегульовують питання припинення простого товариства. Проте вони не враховують особливостей, які властиві саме юридичним особам у разі припинення їх діяльності. Це стосується питання договірної регламентації розподілу майна учасників. Як впливає зі змісту вищенаведеної статті, учасники мають передбачити угодами регламентацію питань припинення повного товариства, проте законодавчі вимоги та зміст такої угоди законодавцем не визначено. А це потребує додаткового врегулювання цього питання з огляду на особливість спільної діяльності.

Висновки. Таким чином, враховуючи все вищезазначене, можна констатувати, що особливості цивільно-правового регулювання спільної діяльності полягають у такому: 1) законодавство містить два підходи до спільної діяльності: зі створенням або без створення юридичної особи; 2) спільній діяльності властиві загальні риси як договірного регулювання, так і створення простого товариства; 3) договір про спільну діяльність – це договір, що укладається між суб'єктами цивільно-правових відносин (законодавство не встановлює обмеження складу таких суб'єктів) зі спільною метою, для досягнення якої вони беруть на себе зобов'язання спільної діяльності протягом часу і на умовах, що визначаються цим договором; 4) ознаками договору про спільну діяльність є: а) особливий предмет договору та його мета; б) можливість поєднання не лише приватних, а й публічних інтересів (передусім держави); в) не обмежений суб'єктний склад (окрім випадку об'єднання для отримання прибутку); г) особливості цивільно-правового регулювання; г) ускладнена процедура укла-

дення; д) тривалий характер дії; ж) наявність у змісті договору особливих, властивих тільки йому умов; з) наявність суб'єкта-оператора та суб'єктів-учасників; 5) створення простого товариства є попереднім етапом створення юридичної особи, який саме і має розглядатися з цієї позиції у цивільно-правовому регулюванні; 6) існує невизначеність щодо позиціонування договорів про спільну діяльність та засновницьких договорів, що має бути вирішена шляхом віднесення у законодавстві останніх до різновиду перших з відповідними правовими наслідками; 7) учасники мають передбачити угодами регламентацію питань припинення повного товариства, проте законодавчі вимоги та зміст такої угоди законодавцем не визначено; 8) є потреба у законодавчій регламентації спільного несення витрат учасниками певного товариства.

Окрім вказаного, слід зазначити, що удосконалення договірному регулюванню питань спільної діяльності без об'єднання вкладів потребує подальшого наукового врегулювання з урахуванням вищевикладених зауважень та наукового і практичного підходів, які мають врахувати особливості цього цивільно-правового регулювання.

Напрямом подальших досліджень вбачається аналіз перспектив законодавчої регламентації засновницьких договорів як різновиду договорів спільної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Дутова Н. Новікова Н. Проблеми законодавчого регулювання організації та обліку спільної діяльності. *Економіка*. 2011. № 3(110). С. 26–30.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 17.03.2020)
3. Резнікова В.В., Пацурия Н.Б. Спільна господарська діяльність в Україні: економіко-правовий аспект. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 12(174). С. 125–135.
4. Резнікова В.В. Правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні. Київ : ЦУЛ, 2007. 280 с.
5. Совместная деятельность: методология, теория, практика / К.А. Абульханова-Славская, О.В. Аллавердова, М.И. Бобнева, Б.П. Жизневский и др. Москва : Наука, 1988. 232 с.
6. Резнікова В.В. Договір про спільну господарську діяльність: поняття, ознаки та види. *Економіка та право*. 2013. № 2. С. 35–39.
7. Просте товариство: облік і реєстрація в органах Міндоходів / Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <http://tr.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-98882.html> (дата звернення: 17.03.2020).
8. Куришко Л.А., Нонік В.В. Нормативне регулювання спільної діяльності в умовах ринку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2017. Вип. 1(36). С. 64–87.
9. Блажівська О.Є. Договір про спільну діяльність : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2007. 20 с.
10. Юровська Г.В. Договір простого товариства у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; НДІ приват. права і підприємництва Нац. акад. прав. наук України. Київ, 2010. 19 с.
11. Погуляев С.Ю. Передача технологій в виде вклада в простое товарищество : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харьков, 2002. 199 с.
12. Шаперенков К.В. Цивільно-правове регулювання договору простого товариства : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2009. 16 с.
13. Махінчук В. Договір про спільну діяльність у здійсненні підприємницької діяльності. *Митна справа*. 2013. № 5(89). С. 224–228.

